

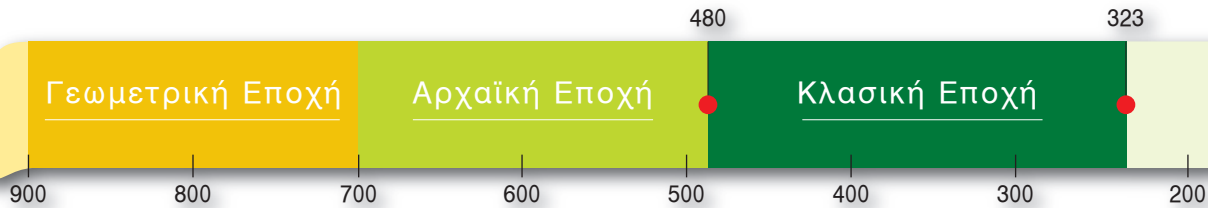
Κεφάλαιο 4

Η Αρχαϊκή Εποχή Οι αιώνες των μεταρρυθμίσεων 700–480 π.Χ.

Για την Αρχαϊκή Εποχή, όπως και για τις άλλες περιόδους που εξετάσαμε ως τώρα, σημαντική πηγή πληροφοριών είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα από τις ανασκαφές. Γι' αυτή την εποχή όμως έχουμε περισσότερα και διαφορετικά στοιχεία: επιγραφές σε πέτρα, παπύρους με κείμενα από την Αίγυπτο, **ποιήματα**, αλλά και κείμενα, που γράφτηκαν όμως πολύ μετά τα γεγονότα που αφηγούνται. Μια από τις κυριότερες πηγές είναι ο ιστορικός **Ηρόδοτος** που γράφει τον 5ο αιώνα π.Χ.

Την Αρχαϊκή Εποχή γίνονται σημαντικές μεταρρυθμίσεις (αλλαγές). Αυτές οι αλλαγές (ο σχηματισμός της πόλης-κράτους, οι αποικίες, η γραφή) είχαν ξεκινήσει ήδη τον τελευταίο αιώνα της Γεωμετρικής Εποχής. Την Αρχαϊκή Εποχή αλλάζει η κοινωνία, τα πολιτεύματα (δηλαδή η μορφή της εξουσίας) και η τέχνη. Οι παλιότεροι ιστορικοί ονόμασαν την εποχή αυτή Αρχαϊκή, επειδή πίστευαν ότι ήταν η πρώτη (αρχαϊκή) μορφή της Κλασικής Εποχής.

Α. Η άνοδος της πόλης-κράτους

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, πριν από τον 8ο αιώνα π.Χ. η κοινωνία ήταν οργανωμένη με βάση τις φυλές. Από τα μέσα του 8ου π.Χ. αιώνα, σταδιακά, σε πολλά μέρη του αρχαίου ελληνικού κόσμου, οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους όχι επειδή είναι συγγενείς, αλλά επειδή είναι πολίτες, μέλη δηλαδή της ίδιας πόλης-κράτους.

Τι είναι πόλη-κράτος;

Η πόλη-κράτος είναι μια ιδιαίτερη μορφή πολιτικής οργάνωσης που τη συναντάμε σε διάφορες περιοχές του αρχαίου κόσμου ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ. (Μεσοποταμία, Συροπαλαιστίνη, Ιταλική χερσόνησος). Με τον όρο «πόλη-κράτος» εννοούμε ένα μικρό σε έκταση κράτος. Το κράτος αυτό αποτελείται από το **άστυ** και τη χώρα, δηλαδή την αγροτική περιοχή που βρίσκεται γύρω από το άστυ.

Η ελληνική πόλη-κράτος και τα χαρακτηριστικά της

Ο όρος πόλη-κράτος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα μικρά κράτη που υπήρχαν στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Η αύξηση του πληθυσμού βοήθησε στη δημιουργία της πόλης-κράτους. Για να δημιουργηθεί η πόλη-κράτος ενώθηκαν σταδιακά οι διάφοροι οικισμοί. Όπως είδαμε, ήδη από τη Γεωμετρική Εποχή, η βασιλεία παρακμάζει και η εξουσία περνάει στα χέρια μιας μικρής ομάδας, των αριστοκρατών. Σε αρκετές όμως περιοχές του ελλαδικού χώρου παραμένει η βασιλεία μέχρι και τη Ρωμαϊκή Εποχή. Σε άλλες περιοχές πάλι, το πολίτευμα γίνεται άλλοτε ολιγαρχικό και άλλοτε δημοκρατικό.

Για τα πολιτεύματα θα μάθουμε περισσότερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Στην οργάνωση της πόλης-κράτους βοήθησε και η **διάδοση του νόμισματος**. Με το νόμισμα η πόλη-κράτος λειτουργούσε καλύτερα. Σε νόμισμα πληρώνονταν πια οι φόροι και τα πρόστιμα. Με τα χρήματα αυτά η πόλη-κράτος μπορούσε να χτίζει ναούς και να πληρώνει στρατό. Το νόμισμα συμβόλιζε την ανεξαρτησία της πόλης-κράτους, αφού μόνο οι ανεξάρτητες πόλεις-κράτη μπορούσαν να έχουν δικό τους νόμισμα. Σιγά σιγά το νόμισμα έγινε το μέσο για την ανάπτυξη του εμπορίου.

Ο πληθυσμός της πόλης-κράτους αποτελείται από τους **πολίτες**, τους **ξένους** (ή **μετοίκους**) και τους **δούλους**. Στην **οικονομία** της πόλης-κράτους βοηθούν όλοι, ο καθένας όμως έχει διαφορετικές ασχολίες.

Το ποιος είναι πολίτης διαφέρει σε κάθε πόλη-κράτος. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι πολίτες γίνονται όσοι ενήλικες έχουν πατέρα που είναι πολίτης. Οι πολίτες αποτελούν το **δήμο**. Εκείνη την εποχή, όπως και τις επόμενες, οι γυναίκες δεν ανήκουν στους πολίτες.

Β. Αποικισμός – Η ελληνική εξάπλωση στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο

Ελληνικός αποικισμός

Από τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. περίπου μέχρι και τον 5ο αιώνα π.Χ. πολλές από τις πόλεις-κράτη του νότιου ελλαδικού χώρου και της δυτικής Μικράς Ασίας ίδρυσαν περισσότερες από 100 αποικίες και εμπορικούς σταθμούς σ' όλες τις ακτές της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου.

4.1

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 8ο ΩΣ ΤΟΝ 5ο ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

Οι άνθρωποι ήθελαν να ελέγχουν ορισμένες περιοχές απ' όπου περνούσαν πλοία. Από τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. ιδρύθηκαν αποικίες, κυρίως από τους Μεγαρείς και τους Κορινθίους, στη Σικελία και στα νότια της Ιταλικής χερσονήσου. Ήταν μάλιστα τόσο πολλές οι αποικίες αυτές, που η περιοχή ονομάστηκε αργότερα **Μεγάλη Ελλάδα**.

Από τον 7ο αιώνα π.Χ. άρχισαν να ιδρύονται αποικίες και σε άλλες περιοχές, όπως στις βόρειες ακτές του Αιγαίου, στην Προποντίδα, στον Εύξεινο Πόντο, αλλά και στα παράλια της Αφρικής, της σημερινής Γαλλίας και της Ισπανίας. Ορισμένες από αυτές έγιναν σημαντικά εμπορικά κέντρα, ιδιαίτερα για την εξαγωγή δημητριακών.

Τα αίτια εξάπλωσης του αποικισμού

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι οι πρώτοι Έλληνες που ίδρυσαν αποικίες ήταν οι Ευβοείς. Η αναζήτηση **μεταλλευμάτων** ήταν η κύρια αιτία αυτής της μετανάστευσης. Άλλη αιτία ήταν η **αύξηση του πληθυσμού** και η **ανεπάρκεια καλλιεργήσιμης γης**.

Η **εξέλιξη της ναυπηγικής** και η κατασκευή μεγάλων πλοίων βοήθησε πολύ στις μετακινήσεις. Πολλά πλοία μπορούσαν πια να μεταφέρουν πάνω από 100 τόνους και να κάνουν μακρινά ταξίδια.

Τα καράβια που περνούσαν από τα στενά του Ελλήσποντου και του Βόσπορου έφεραν από την περιοχή του Εύξεινου Πόντου δούλους, δέρματα, ξυλεία και σιτάρι. Μέσα από τα στενά, που χωρίζουν τη Σικελία

4.2

Οι Συρακούσες (Σικελία, Ιταλία) ήταν αποικία των Κορινθίων. Στη φωτογραφία φαίνεται η πόλη όπως είναι σήμερα.

4.3

Έμποροι ζυγίζουν εμπορεύματα. Από μελανόμορφο αμφορέα, 540 π.Χ. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

από την Ιταλική χερσόνησο, τα καράβια έφταναν στην **Ετρουρία** και αγόραζαν σίδηρο και σιτάρι.

Άλλα αίτια του αποικισμού μπορεί να είναι οι **κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές** ή οι **φυσικές καταστροφές**.

4.4

Εμπορικό πλοίο του τέλους του δου αιώνα π.Χ. που διακοσμούσε αγγείο. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

Πώς ιδρύεται μια αποικία

Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, συνήθως οι πόλεις-κράτη έστελναν απεσταλμένους στο Μαντείο των Δελφών, για να ρωτήσουν πού θα έπρεπε να ιδρύσουν αποικία. Μετά οριζόταν ένας αρχηγός, ο **οικιστής**. Η πόλη-κράτος απ' όπου έφευγαν οι άποικοι λεγόταν **μητρόπολη**.

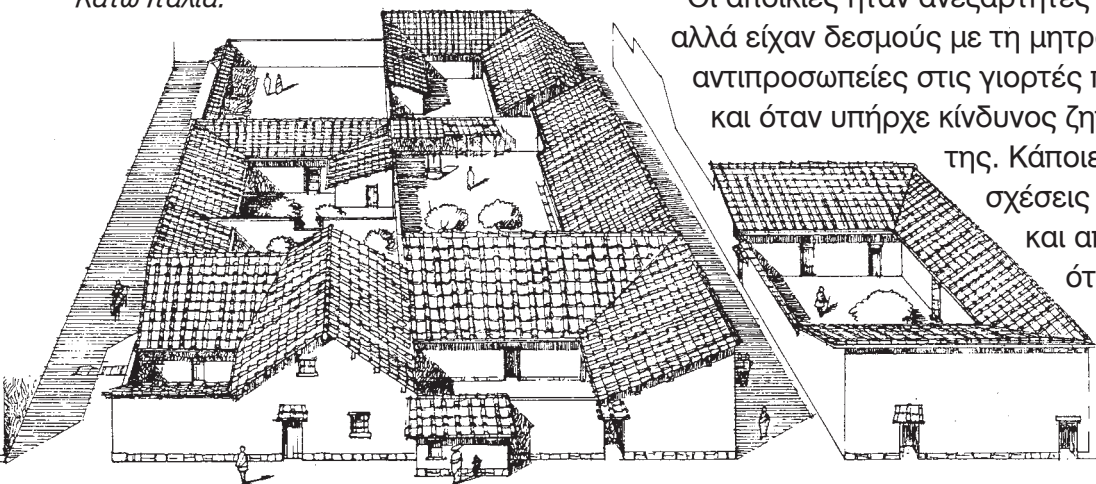
Άποικοι γίνονταν είτε όποιοι ήθελαν να φύγουν είτε εκείνοι που όριζε η πόλη-κράτος (π.χ. ένας γιος από κάθε οικογένεια). Έτσι άλλοτε έφευγαν για τους καινούργιους τόπους ολόκληρες οικογένειες και άλλοτε μόνο άντρες που παντρεύονταν γυναίκες από τον ντόπιο πληθυσμό. Κάποιες φορές οι άποικοι προέρχονταν από δύο ή περισσότερες πόλεις-κράτη.

Μαζί τους οι άποικοι έπαιρναν και το **ιερό πυρ**, τη φωτιά δηλαδή που έκαιγε στο βωμό της πολιούχου θεότητας της μητρόπολης. Με αυτήν άναβαν το βωμό του νέου ναού στην αποικία.

Οι αποικίες ήταν ανεξάρτητες πόλεις-κράτη, αλλά είχαν δεσμούς με τη μητρόπολη. Έστελναν αντιπροσωπείες στις γιορτές που έκανε η μητρόπολη και όταν υπήρχε κίνδυνος ζητούσαν τη βοήθειά της. Κάποιες φορές όμως οι σχέσεις μεταξύ μητρόπολης και αποικίας ήταν εχθρικές, όταν για παράδειγμα η μια ανταγωνιζόταν την άλλη στο εμπόριο.

4.5

Αναπαράσταση σπιτιού από τους Επιζεφύριους Λοκρούς, αποικία στην Κάτω Ιταλία.

Άποικοι και ντόπιοι

Οι πληροφορίες που έχουμε για τις σχέσεις των αποίκων με τον ντόπιο πληθυσμό είναι πολύ λίγες. Γνωρίζουμε όμως ότι οι σχέσεις αυτές ήταν άλλοτε φιλικές και άλλοτε εχθρικές. Πολύ σημαντική για τις σχέσεις αποίκων και ντόπιων ήταν η διαθέσιμη γη. Άλλοτε έφτανε για να θρέψει και τους παλιούς κατοίκους και τους αποίκους, άλλοτε όμως όχι.

Μερικές φορές οι ντόπιοι ηγεμόνες διάλεγαν να έχουν καλές σχέσεις με τους αποίκους, για να γίνονται πιο ισχυροί. Έτσι, η κόρη του βασιλιά της **Μασσαλίας** πήρε για σύζυγο τον αρχηγό των αποίκων από τη **Φώκαια** της Μικράς Ασίας.

Εκτός από τις εμπορικές ανταλλαγές, οι ντόπιοι και οι άποικοι είχαν επαφές μέσα από τη θρησκεία. Σε πολλά **ιερά** που ίδρυσαν οι άποικοι υπήρχαν ελληνικές θεότητες, οι οποίες είχαν και κάποια χαρακτηριστικά τοπικών θεοτήτων. Οι θεότητες στα ιερά αυτά λατρεύονταν από τους αποίκους και από τους ντόπιους. Αυτό το γνωρίζουμε, γιατί τα **αφιερώματα** που βρέθηκαν εκεί είναι έργα ελληνικής και ντόπιας τέχνης.

Η αλληλεπίδραση των πολιτισμών

Πρώτη συνέπεια του αποικισμού ήταν η εξάπλωση του ελληνικού πολιτισμού. Οι άποικοι έφεραν μαζί τους όλα τα χαρακτηριστικά της πόλης-κράτους που αναφέραμε (θεοί, λατρείες, πολεμική τέχνη, πολιτική οργάνωση, τέχνες και αλφαβητική γραφή).

Ο αποικισμός επηρέασε τους λαούς με τους οποίους ήρθαν σε επαφή οι Έλληνες. Για παράδειγμα, στις περιοχές που δεν υπήρχε γραφή οι Έλληνες έφεραν το αλφάβητο. Από την ευβοϊκή αποικία της Κύμης μεταδόθηκε το αλφάβητο στους λαούς που κατοικούσαν στην Ιταλική χερσόνησο. Έτσι και οι Ετρούσκοι υιοθέτησαν το ελληνικό αλφάβητο, το οποίο άλλαξαν για να ταιριάζει στη δική τους γλώσσα. Αλλά και τα ετρουσκικά έργα επηρεάστηκαν πολύ από την ελληνική τέχνη.

Οι Έλληνες είχαν επίσης μεγάλη επιρροή σε περιοχές που βρίσκονταν στο κέντρο της Ιταλικής χερσονήσου, για παράδειγμα στη **Ρώμη**. Αυτό το γνωρίζουμε από τα αντικείμενα ελληνικής τέχνης (πήλινα αγγεία και μεταλλικά σκεύη) που βρέθηκαν στην περιοχή. Η ντόπια επίσης παραγωγή φανερώνει την επιρροή της ελληνικής τέχνης, καθώς οι ντόπιοι τεχνίτες έμαθαν να κατασκευάζουν προϊόντα που προτιμούσαν οι άποικοι.

Με τις ανασκαφές μαθαίνουμε επίσης ότι οι Έλληνες άποικοι επηρέασαν τους κατοίκους και πιο μακρινών περιοχών, στη δυτική και κεντρική Ευρώπη, δηλαδή τους **Κέλτες**, που κατοικούσαν τότε στη σημερινή Γαλλία και στη δυτική Γερμανία. Επίσης επιρροές υπήρχαν στους **Σκύθες**, που κατοικούσαν στη σημερινή Ρουμανία, στην Ουκρανία και στη νότια Ρωσία.

Πήλινο άγαλμα του Απόλλωνα, έργο Ετρούσκου γλύπτη που επηρεάστηκε από την ελληνική γλυπτική, τέλος του αιώνα π.Χ. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

4.6

Καθισμένη θεά σε θρόνο πήλινο. Ντόπιο σικελικό πήλινο έργο που βρέθηκε σε ιερό μαζί με ελληνικά αναθήματα, δεύτερο μισό του αιώνα π.Χ. Συρακούσες (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.7

4.8

Χρυσά ελάσματα με επιγραφές στα ετρουσκικά, αρχές 5ου αιώνα π.Χ. Περισσότερες από 13.000 ετρουσκικές επιγραφές έχουν έρθει στο φως με τις ανασκαφές. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

4.10

Κεφάλι λίθινου αγάλματος πολεμιστή από την Ισπανία, αρχές 5ου αιώνα π.Χ.

Μια δεύτερη συνέπεια του αποικισμού ήταν η ανάπτυξη των εμπορικών ανταλλαγών στη Μεσόγειο από τις πόλεις-κράτη, τις μητροπόλεις δηλαδή, προς τις αποικίες και από τις αποικίες στους ντόπιους πληθυσμούς. Όπλα, πολυτελή σκεύη και υφάσματα, πηλίνα αγγεία ήταν μερικά από τα προϊόντα των ανταλλαγών.

Στους Έλληνες ήταν έντονη η ανατολική επίδραση. Αυτό είναι φανερό τόσο στη μυθολογία όσο και στην τέχνη. Στη γλυπτική, αλλά και στα πηλίνα αγγεία, χρησιμοποιούνται από τους καλλιτέχνες του ελληνικού κόσμου θέματα αγαπητά στους κατοίκους της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου, όπως σφίγγες και γρύπες, λιοντάρια, φυτά κ.ά. Γι' αυτό η τέχνη του 7ου αιώνα π.Χ. ονομάζεται **ανατολιζουσα**.

Αλληλεπιδράσεις και σχέσεις εμφανίζονται και στο πολιτικό πεδίο, όπως για παράδειγμα με συμμαχίες (ο τύραννος της Σάμου Πολυκράτης συμμαχία με το φαραώ της Αιγύπτου κατά του Πέρση βασιλιά). Ακόμη, Έλληνες μισθοφόροι πολέμησαν στην Αίγυπτο εναντίον της ασσυριακής κυριαρχίας και στη Βαβυλωνία. Αλλά και οι Λυδοί υπήρξαν μάλλον το πρότυπο για το πολίτευμα της τυραννίδας.

4.11

Η «Σφίγγα των Ναξίων» από τους Δελφούς. Μαρμάρινο άγαλμα, 560 π.Χ. περίπου. Δελφοί (Στερεά Ελλάδα), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.9

Ασημένιο σκεύος που βρέθηκε σε τάφο της κεντρικής Ιταλίας και περιείχε τη στάχτη του νεκρού. Οι ντόπιοι μιμούνταν τα ταφικά έθιμα των αποίκων, 7ος αιώνας π.Χ. Μοντεκανιάνο (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.12

Χάλκινος κρατήρας που βρέθηκε στο Βιξ της Γαλλίας, 6ος αιώνας π.Χ. Σατιγιόν σιρ Σεν (Γαλλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η εξάπλωση των Ελλήνων είχε ως αποτέλεσμα την αλληλεπίδραση των πολιτισμών. Αυτό έφερε αλλαγές στην κοινωνική οργάνωση, στην τέχνη αλλά και στο πολίτευμα.

Γ. Η πόλη-κράτος σε κρίση–Πολιτεύματα και νομοθέτες

Η κυριαρχία των ευγενών–Αριστοκρατία

Όπως είδαμε στο τρίτο κεφάλαιο, σε πολλές πόλεις-κράτη, από τη Γεωμετρική Εποχή ήδη, η εξουσία πέρασε από τους βασιλιάδες στους αριστοκράτες. Οι αριστοκράτες στηρίζονταν στην ευγενική τους καταγωγή (έλεγαν μάλιστα ότι κατάγονται από παλιούς βασιλιάδες, ήρωες και ημίθεους). Η δύναμή τους βασιζόταν στη γη και στα πολλά βοσκοτόπια που είχαν. Τη γη των αριστοκρατών την καλλιεργούσαν κυρίως δούλοι. Με άλλα λόγια, στην αριστοκρατία είχαν εξουσία όσοι προέρχονταν από τις παλιές ισχυρές οικογένειες και την περιουσία τους την είχαν κληρονομήσει.

4.13

Αν και με τον αποικισμό οι άνθρωποι έλυσαν πολλά προβλήματα, η κοινωνία άρχισε από τον 7ο αιώνα π.Χ. να περνάει μια κρίση. Γιατί έγινε αυτό δεν μπορούμε να το πούμε σίγουρα. Πάντως η αγροτική κρίση, η δημιουργία της οπλικής φάλαγγας και η ανάπτυξη του εμπορίου μάλλον είχαν σχέση με αυτή την κρίση.

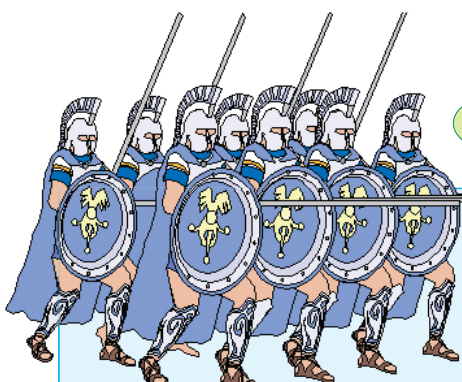
Χάλκινη πανοπλία και περικεφαλαία από τάφο του Άργους, τέλος 8ου αιώνα π.Χ. Ναύπλιο (Πελοπόννησος), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η έλλειψη γης ήταν ο κύριος λόγος που έγιναν πολλοί πόλεμοι στα σύνορα. Αυτό άλλαξε την πολεμική τακτική: εκτός από το ιππικό, άρχισαν να χρησιμοποιούν και πεζικό. Το ιππικό το οργάνωναν οι αριστοκράτες, γιατί αυτοί μπορούσαν να τρέφουν άλογα. Στο πεζικό έπαιρναν μέρος οι τεχνίτες, οι έμποροι και οι ελεύθεροι αγρότες, που πολεμούσαν στην **οπλική φάλαγγα**. Επειδή όμως πια πολεμούσαν και όλοι αυτοί που δεν ήταν αριστοκράτες, άρχισαν να ζητούν ίσο μερίδιο από τα λάφυρα ή την κατακτημένη γη και στη συνέχεια περισσότερα δικαιώματα και συμμετοχή στην εξουσία.

4.14

Χάλκινο αγαματάκι οπλίτη, 530 π.Χ. Σύβαρη (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.15

Αναπαράσταση οπλικής φάλαγγας. Οι οπλίτες παρατάσσονται πολύ κοντά ο ένας δίπλα στον άλλον σχηματίζοντας μια πυκνή γραμμή, που ονομάζεται φάλαγγα. Ο κάθε οπλίτης προστατεύει με την ασπίδα το αριστερό μισό του σώματός του και το δεξί μισό του συμπολεμιστή του, ενώ η δική του δεξιά πλευρά προστατεύεται από την ασπίδα του οπλίτη που βρίσκεται στα δεξιά του. Έτσι ο κάθε ένας εξαρτάται από το διπλανό του και όλοι μαζί υπερασπίζονται την πόλη τους.

4.16

Τμήμα της διακόσμησης πήλινου αγγείου που φτιάχτηκε στην Κόρινθο στα 650–640 π.Χ. Δείχνει οπλίτες να μάχονται σε φάλαγγα. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

4.17

Κορινθιακό ασημένιο νόμισμα. Απεικονίζεται ο Πήγασος (φτερωτό άλογο), που ήταν έμβλημα της Κορίνθου, 525–500 π.Χ. Βερολίνο (Γερμανία), Κρατικά Μουσεία.

Τι ήταν η **αγροτική κρίση**; Ακόμη και μετά την αποικιακή εξάπλωση η γη δεν έφτανε. Ο κάθε αγρότης μοίραζε τη γη στα παιδιά του και έτσι κάποιοι πολίτες βρέθηκαν με τόσο λίγη γη που δεν μπορούσαν να ζήσουν. Πολλοί, για να πληρώσουν τα χρέη τους, πούλησαν στους αριστοκράτες όχι μόνο τη γη αλλά και την ίδια τους την ελευθερία. Η κατάσταση αυτή έκανε τους ανθρώπους να οργίζονται με τους αριστοκράτες.

Με την κρίση μπορεί να είχαν σχέση και όσοι είχαν αποκτήσει περιουσία ως τεχνίτες ή έμποροι και ήθελαν να καλυτερέψουν τη θέση τους στην κοινωνία.

Η κρίση στην πόλη-κράτος έφερε αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές δεν έγιναν χωρίς προβλήματα ούτε έγιναν με τον ίδιο τρόπο και την ίδια στιγμή σε κάθε πόλη-κράτος. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές οι αλλαγές αυτές δεν έγιναν ποτέ και οι βασιλιάδες διατήρησαν την εξουσία. Σε ορισμένες περιπτώσεις την κρίση προσπάθησαν να λύσουν οι **νομοθέτες**. Μέχρι τον 7ο αιώνα π.Χ. επικρατούσε το εθιμικό δίκαιο, δηλαδή οι άγραφοι νόμοι, και οι αριστοκράτες το χρησιμοποιούσαν όπως τους εξυπηρετούσε. Ο νομοθέτης, με τους νόμους που έφτιαχνε, επιδίωκε να εξασφαλίσει τη δικαιοσύνη. Οι αριστοκράτες που διοικούσαν δεν έκαναν πια ό,τι ήθελαν. Έπρεπε να ακολουθούν τους νόμους.

Σε πολλές όμως περιπτώσεις, όταν η καθιέρωση νόμων δε γινόταν πραγματικότητα ή αποτύγχανε, τότε κάποιος αριστοκράτης έβρισκε την ευκαιρία να πάρει όλη την εξουσία στα χέρια του.

4.18

Αθηναϊκό ασημένιο τετράδραχμο που έκοψε ο Πεισίστρατος, 530–520 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Τυραννίδα

Τον 7ο και τον 6ο αιώνα π.Χ. σε πολλές ελληνικές πόλεις-κράτη η πολιτική εξουσία πέρασε, άλλοτε για λίγο και άλλοτε για περισσότερο, στα χέρια ενός μόνο ανθρώπου, του τυράννου. Το πολίτευμα που τότε καθιερωνόταν το ονόμαζαν τυραννίδα ή τυραννία.

Η λέξη **τύραννος** στα αρχαία χρόνια έχει πολλές διαφορετικές σημασίες. Θα μπορούσαμε όμως γενικά να πούμε ότι τύραννος είναι αυτός που παίρνει αυθαίρετα την εξουσία.

Οι τύραννοι, για να έχουν όλη την εξουσία, σκότωναν πολλούς από τους αντιπάλους τους αριστοκράτες και μοίραζαν τις περιουσίες τους σ' αυτούς που τους υποστήριξαν. Υπόσχονταν ότι θα φρόντιζαν για τα συμφέροντα του δήμου, δηλαδή για τους γεωργούς, τους εμπόρους και τους τεχνίτες. Γίνονταν ακόμη αγαπητοί στο δήμο, επειδή ούτε πρόστιμα έβαζαν ούτε φυλάκιζαν ούτε υποδούλωναν όσους είχαν χρέη. Επίσης βοηθούσαν και την οικονομία των πόλεων-κρατών ενισχύοντας το εμπόριο και ιδρύοντας αποικίες. Με τα έσοδα από τους φόρους και την περιουσία των αντιπάλων τους έκαναν **σημαντικά δημόσια έργα**. Πολύ γνωστοί τύραννοι ήταν ο **Πολυκράτης** στη Σάμο, ο **Περίανδρος** στην Κόρινθο και ο **Πεισίστρατος** στην Αθήνα.

Ας δούμε όμως τη Σπάρτη και την Αθήνα, τις δύο πόλεις-κράτη για τις οποίες έχουμε τις περισσότερες πληροφορίες.

Για τον Πεισίστρατο θα μάθουμε περισσότερα στη σ. 71.

Σπάρτη και Λυκούργος–Ολιγαρχία

4.19

Όπως είπαμε, οι πόλεις-κράτη είχαν πρόβλημα, γιατί τους έλειπε καλλιεργήσιμη γη. Οι Σπαρτιάτες έλυσαν το πρόβλημα διαφορετικά από τις άλλες πόλεις-κράτη: αντί να ιδρύσουν αποικίες στο εξωτερικό, κατέλαβαν τη γειτονική Μεσσηνία, υποδούλωσαν τους Μεσσήνιους, που έγιναν είλωτες, και έτσι βρήκαν καλλιεργήσιμη γη. Οι είλωτες ήταν δούλοι και ανήκαν στην πόλη-κράτος. Γι' αυτό η ιστορία της Σπάρτης κατά τους επόμενους αιώνες είναι τόσο διαφορετική από των άλλων ελληνικών πόλεων-κρατών – για παράδειγμα, δε γνώρισε ποτέ τυραννίδα.

Για να μπορέσουν οι Σπαρτιάτες να ελέγχουν τους είλωτες και παράλληλα να προστατεύονται από τους γείτονές τους, έδωσαν μεγάλη σημασία στη στρατιωτική οργάνωση. Όλοι οι πολίτες έγιναν στρατιώτες που εκπαιδεύονταν συνεχώς. Η ζωή έγινε απλή και απαγορεύτηκαν οι πολυτέλειες. Ακόμη απαγορευόταν στους πολίτες να πηγαίνουν σε άλλες πόλεις-κράτη, αλλά και σε ξένους να μένουν μόνιμα στη Σπάρτη.

Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται με το όνομα του Λυκούργου. Δεν είμαστε σίγουροι αν ο **Λυκούργος** υπήρξε πραγματικά ή αν είναι μυθικό πρόσωπο. Σύμφωνα πάντως με την αρχαία παράδοση, ο Λυκούργος έφτιαξε την πόλη-κράτος της Σπάρτης. Οργάνωσε επίσης το **πολίτευμά** της που ήταν ολιγαρχικό, με ιδιαίτερα όμως χαρακτηριστικά.

Στο ολιγαρχικό πολίτευμα δικαίωμα να ψηφίζουν και να διοικούν την πόλη-κράτος είχαν λίγα άτομα: οι πλούσιοι, που δεν είχαν όμως πάντα αριστοκρατική καταγωγή.

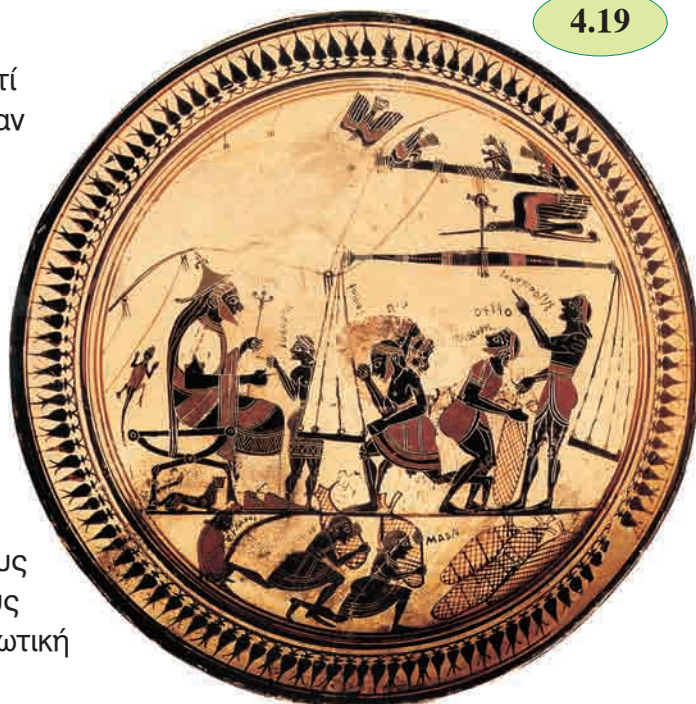
Οι Σπαρτιάτες προσπάθησαν να επιβάλουν το πολίτευμά τους και σε άλλες πόλεις-κράτη.

Στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. δημιούργησαν την **Πελοποννησιακή Συμμαχία**, για να αποκτήσουν περισσότερη δύναμη. Στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. η Σπάρτη είχε γίνει η μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη του ελληνικού κόσμου.

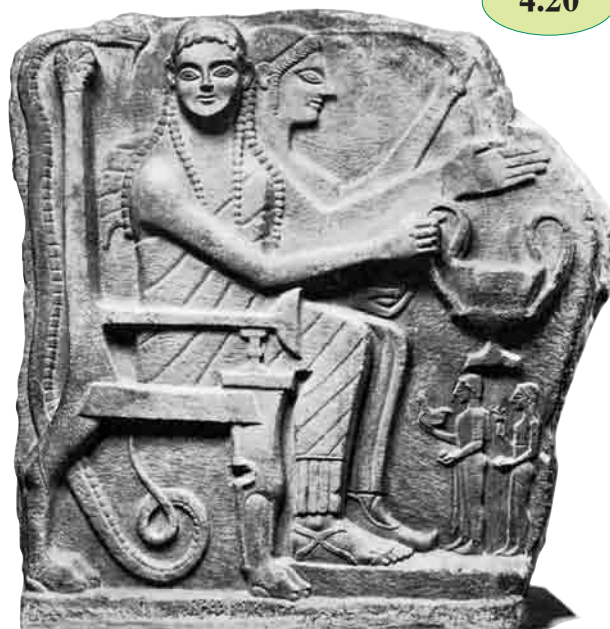
4.21

Μολύβδινο ανάθημα από το ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος στη Σπάρτη, 7ος – 6ος αιώνας π.Χ. Σπάρτη (Πελοπόννησος), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Αγγείο από τη Λακωνία που απεικονίζει το ζύγισμα προϊόντων μπροστά στο βασιλιά Αρκεσίλαο, 560 π.Χ. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

4.20

Λίθινο αναθηματικό ανάγλυφο από τη Λακωνία, 540 π.Χ. Βερολίνο (Γερμανία), Κρατικά Μουσεία.

Η Αθήνα τον 7ο αιώνα π.Χ. – Οι νόμοι του Δράκοντα

Η Σπάρτη, όπως είδαμε, είχε ολιγαρχικό πολίτευμα που έδινε μεγάλη σημασία στη στρατιωτική οργάνωση. Την ίδια ώρα, στην Αθήνα του 7ου αιώνα π.Χ. το πολίτευμα γνώρισε διαφορετική εξέλιξη.

Για την εποχή αυτή γνωρίζουμε λίγα πράγματα. Ξέρουμε όμως ότι την εξουσία την είχαν οι αριστοκράτες, που συμμετείχαν σε ένα συμβούλιο, τον **Άρειο Πάγο**. Από τους αριστοκράτες εκλέγονταν και οι **εννέα Άρχοντες**. Ο Άρειος Πάγος και οι εννέα Άρχοντες διοικούσαν την Αθήνα.

Αυτό που επίσης γνωρίζουμε είναι ότι κατά τον 7ο αιώνα π.Χ. η Αθήνα είχε μείνει πίσω σε σχέση με άλλες πόλεις-κράτη γιατί δε συμμετείχε στο μεγάλο αποικισμό που είχε αρχίσει από τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ.

Για την ιστορία της Αθήνας πριν από το Σόλωνα δύο γεγονότα είναι σημαντικά: το ένα είναι η προσπάθεια του **Κύλωνα** να καταλάβει την Ακρόπολη και να γίνει τύραννος. Το δεύτερο είναι η σύνταξη των πρώτων **νόμων από το Δράκοντα**.

Η Αθήνα τον 6ο αιώνα π.Χ. – Από το Σόλωνα στον Κλεισθένη

Ο **Σόλωνας** ήταν αριστοκράτης. Με τα ποιήματά του παρότρυνε τους Αθηναίους να ξαναπάρουν στα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ. τη Σαλαμίνα, που είχαν καταλάβει οι Μεγαρείς. Έτσι έγινε πολύ αγαπητός στο λαό της Αθήνας και, όταν έγινε **Άρχοντας** το 594–593 π.Χ., του ζήτησαν να φτιάξει νέους νόμους.

Ο Σόλωνας ελευθέρωσε τους μικροαγρότες από τα χρέη τους και απαγόρευσε να γίνεται κάποιος δούλος για χρέη. Απελευθέρωσε επίσης όσους Αθηναίους είχαν γίνει δούλοι. **Διείρεσε τους πολίτες σε τάξεις**, ανάλογα με το εισόδημά τους, και όρισε τι υποχρεώσεις έχει κάθε τάξη απέναντι στην πόλη-κράτος (φόροι, συμμετοχή στην άμυνα και τη διοίκηση της Αθήνας κτλ.).

Ο Σόλωνας διατήρησε τον Άρειο Πάγο και τους εννέα Άρχοντες. Προσπάθησε όμως να μειώσει την εξουσία των αριστοκρατών. Γι' αυτό δημιούργησε την **Εκκλησία του Δήμου** και τη **Βουλή των Τετρακοσίων**, που μοιράζονταν την εξουσία με τους αριστοκράτες.

Ο Σόλωνας θέσπισε και νόμους για το εμπόριο και την καθημερινή ζωή. Για παράδειγμα, απαγόρευσε τις εξαγωγές –εκτός από το λάδι, που είχε πολύ η Αττική– και επέτρεψε τις εισαγωγές, για να υπάρχουν στην αγορά πολλά και φτηνά προϊόντα. Επίσης απαγόρευσε τους πολύ πλούσιους τάφους, που θεωρούνταν προκλητικοί, και προστάτευσε τις **γυναίκες**, το γάμο και την οικογένεια.

4.22

Προτομή από μάρμαρο του Σόλωνα: ρωμαϊκό αντίγραφο χάλκινης προτομής από τον 3ο αιώνα π.Χ. Νάπολη (Ιταλία), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Οι πολίτες δεν ήταν ούτε και τότε ευχαριστημένοι, κυρίως επειδή ο Σόλωνας δε μοίρασε όλη τη γη που ήταν στα χέρια των αριστοκρατών. Την εξουσία λοιπόν την είχαν ακόμη οι πλούσιες αριστοκρατικές οικογένειες που συγκρούονταν μεταξύ τους. Αυτή τη δυσaréσκεια εκμεταλλεύτηκε ο **Πεισίστρατος** και έγινε τύραννος στην Αθήνα το 561 π.Χ.

Πώς ανέβηκε στην εξουσία ο Πεισίστρατος; Αυτό το μαθαίνουμε από τον **Ηρόδοτο** και τον **Αριστοτέλη**, που γράφουν πολύ μετά τα γεγονότα και βασίζονται σε προφορικές παραδόσεις.

Ο τύραννος Πεισίστρατος κυβέρνησε έως το θάνατό του και οι αρχαίοι συγγραφείς λένε πως ήταν καλός κυβερνήτης. Δεν κατέργησε τη νομοθεσία του Σόλωνα, έδινε όμως τα δημόσια αξιώματα στους συγγενείς και στους οπαδούς του. Ταυτόχρονα εξόριζε τους αντιπάλους του. Τον ενδιέφερε επίσης να έχει με το μέρος του τους αγρότες και πήρε **μέτρα για να βοηθήσει τους φτωχούς**.

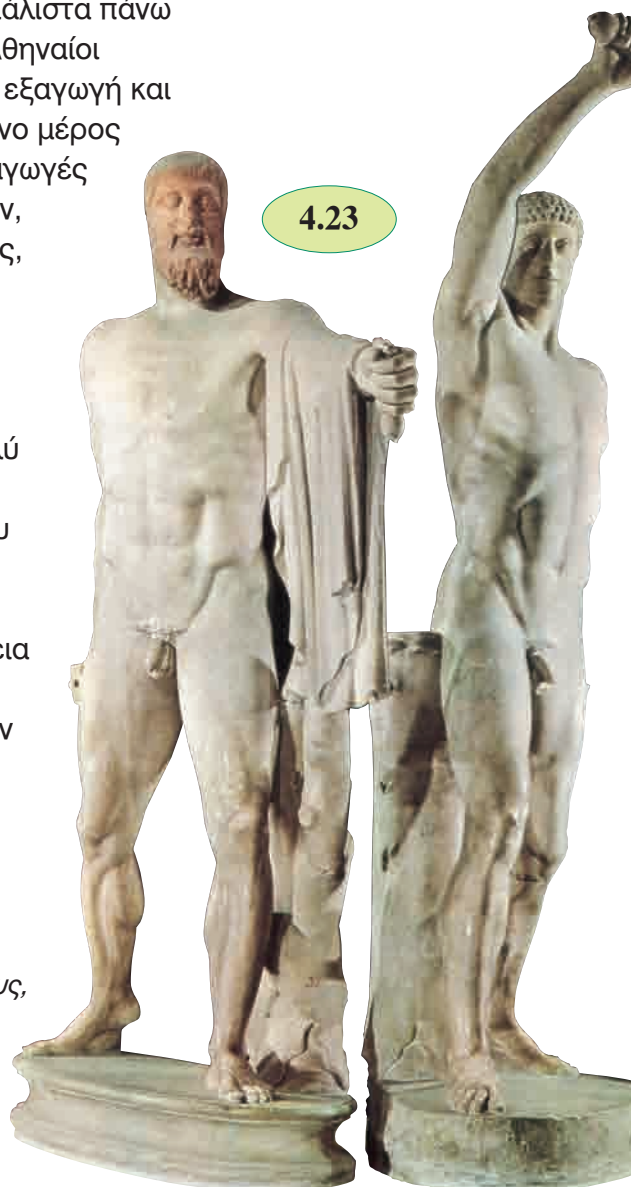
Σημαντική ήταν και η **εξωτερική του πολιτική**. Ο Πεισίστρατος ήταν ο πρώτος που έστρεψε το εμπόριο της Αθήνας προς το Αιγαίο και τον Ελλήσποντο και έφερε σιτάρι από τις περιοχές γύρω από τον Εύξεινο Πόντο.

Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Αθήνα ίδρυσε πολλές **αποικίες**, και μάλιστα πάνω στις διαδρομές που ακολουθούσαν τα εμπορικά πλοία. Οι Αθηναίοι πουλούσαν τα αγγεία τους σε κάθε άκρη της Μεσογείου. Η εξαγωγή και η εισαγωγή αγγείων και άλλων έργων τέχνης ήταν μικρό μόνο μέρος από το εμπόριο που γινόταν. Οι Αθηναίοι έκαναν επίσης εξαγωγές λαδιού, που παράγει πολύ η Αττική, και εισαγωγές μετάλλων, ξυλείας και γενικά ό,τι δεν μπορούσαν να βρουν στη γη τους, έφερναν μάλιστα και δούλους. Τα κέρδη από τα μεταλλεία αργύρου στο Λαύριο και στη Θράκη, όπου είχαν αποικίες, προστέθηκαν σε αυτά του εμπορίου.

Ο Πεισίστρατος ήταν αγαπητός στους Αθηναίους. Όμως οι γιοι του, ο **Ιππίας** και ο **Ίππαρχος**, κυβέρνησαν πολύ αυταρχικά. Οι Αθηναίοι αντέδρασαν και με τη βοήθεια των Σπαρτιατών έδιωξαν τον Ιππία, που κατέφυγε στην Αυλή του Πέρση βασιλιά. Οι Σπαρτιάτες είχαν ένα βασικό στόχο: να φέρουν την ολιγαρχία στην Αθήνα.

Δεν τα κατάφεραν όμως, γιατί ο Κλεισθένης, με τη βοήθεια του δήμου, δηλαδή των πολιτών, έκανε πολιτικές αλλαγές που τις δέχτηκαν οι περισσότεροι. Οι αλλαγές αυτές έφεραν σταδιακά τη **δημοκρατία**.

Μαρμάρινα αγάλματα του Αρμόδιου και του Αριστογείτονα, που σκότωσαν τον Ίππαρχο. Ο Ιππίας εκτέλεσε τους δύο τυραννοκτόνους, ξεκίνησε διώξεις ενάντια σε οποιονδήποτε υποψιαζόταν και έβαλε νέους φόρους. Ρωμαϊκά αντίγραφα χάλκινων αγαλμάτων του 5ου αιώνα π.Χ. Νάπολη (Ιταλία), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη (508–507 π.Χ.) Η πορεία προς τη δημοκρατία

4.24

Μελανόμορφος αμφορέας με παράσταση της θεάς Αθηνάς που επισκέπτεται το θεό Διόνυσο, ο οποίος εικονίζεται ξαπλωμένος, 515 π.Χ. Μόναχο (Γερμανία), Κρατική Αρχαιολογική Συλλογή.

Στη δημοκρατία τις πολιτικές αποφάσεις τις έπαιρνε η **Εκκλησία του Δήμου**, δηλαδή όλοι οι πολίτες. Αυτοί ψήφιζαν για τη **Βουλή**, δηλαδή τους βουλευτές, καθώς και για τους εννέα **Άρχοντες**.

Ο Κλεισθένης διαίρεσε την Αττική σε τρεις διοικητικές περιφέρειες: το Άστυ (την πόλη της Αθήνας), τα Παράλια (την παραλιακή ζώνη) και τη Μεσογαία (το εσωτερικό της Αττικής). Ακόμη χώρισε όλους τους κατοίκους σε **δέκα νέες φυλές**.

Η φυλή δεν είναι πια μια ομάδα, που τα μέλη της τα συνδέει η συγγένεια, όπως συνέβαινε έως τότε, αλλά ένα σύνολο από ανθρώπους που είναι μαζί επειδή έτσι αποφάσισε η πόλη-κράτος για να λειτουργεί καλύτερα. Ο χωρισμός σε φυλές είχε και έναν άλλο στόχο: επικεφαλής των αντρών κάθε φυλής, αν γινόταν πόλεμος, ήταν ένας **στρατηγός** που εκλεγόταν από τους πολεμιστές.

Πενήντα βουλευτές εκλέγονταν με κλήρο από τις δέκα φυλές. Οι βουλευτές και των δέκα φυλών αποτελούσαν τη **Βουλή των Πεντακοσίων**. Αυτή έφτιαχνε τους νόμους και ετοίμαζε τα θέματα που πήγαιναν στην Εκκλησία του Δήμου, για να τα εγκρίνει ή να τα απορρίψει. Οι βουλευτές είχαν επίσης και δικαστικές εξουσίες.

Με τις μεταρρυθμίσεις αυτές ο Κλεισθένης προσπάθησε να μειώσει τη δύναμη των αριστοκρατών. Επίσης, ο Αριστοτέλης λέει ότι ο Κλεισθένης έκανε το νόμο για τον **οστρακισμό**.

Δ. Ιερά, μαντεία και αγώνες – Εκδηλώσεις πολιτιστικής ενότητας

Κατά τον 8ο αιώνα π.Χ., όπως είδαμε, η θρησκεία, οι κοινοί ήρωες, η γλώσσα, η γραφή, η διάδοση των ομηρικών επών, των μύθων και των παραδόσεων έκαναν τους κατοίκους των ελληνικών πόλεων-κρατών να αισθάνονται ότι μοιράζονται τον ίδιο πολιτισμό. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι ήταν ενωμένοι και πολιτικά. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη ήταν ανεξάρτητες και έκαναν συχνά πολέμους μεταξύ τους, είτε για τα σύνορα είτε για οικονομικούς λόγους. Ενώ όμως υπήρχαν διαφορές και ανταγωνισμός ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη, οι πολίτες τους αισθάνονταν όλοι Έλληνες. Έτσι κάποιες φορές συνεργάζονταν και οργάνωναν συμμαχίες, **αμφικτιονίες** και **κοινά**.

Αλλά και όσα ένωναν τους Έλληνες ήταν συχνά διαφορετικά από τόπο σε τόπο. Αλλιώς λάτρευαν τον ίδιο θεό και αλλιώς παρουσίαζαν τον ίδιο μύθο στα αγγεία και στη διακόσμηση των ναών. Τις ομοιότητες και τις διαφορές θα τις βρούμε στη θρησκεία, στα πανελλήνια ιερά και στους αγώνες, στον τρόπο ζωής, στην τέχνη και στα γράμματα.

Θρησκεία

Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων δεν είχε δόγμα ούτε ιερό βιβλίο. Ήταν το αποτέλεσμα μιας μακράς εξέλιξης, που ξεκίνησε από τη 2η χιλιετία π.Χ. Η θρησκεία αυτή ήταν πολυθεϊστική, οι άνθρωποι δηλαδή πίστευαν σε πολλούς θεούς. Οι θεοί είχαν ανθρώπινη μορφή, δρούσαν όπως οι άνθρωποι, αλλά ήταν αθάνατοι.

Ήδη κατά τη Μυκηναϊκή Εποχή συναντήσαμε στις πινακίδες της Γραμμικής Β πολλά ονόματα θεών της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Είναι οι δώδεκα θεοί που κατοικούσαν, σύμφωνα με την παράδοση, στο βουνό Όλυμπος. Η κοινή αυτή λατρεία, με κάποιες διαφορές από τόπο σε τόπο, βοήθησε τους ανθρώπους να καταλάβουν ότι έχουν κοινό πολιτισμό. Έτσι σιγά σιγά όλοι χρησιμοποίησαν τις λέξεις «Έλλην», «Ελλάς», «ελληνικός».

Στη Γεωμετρική Εποχή, με τη δημιουργία της πόλης-κράτους, τα ιερά έγιναν περισσότερα και όλοι άρχισαν να λατρεύουν τους δώδεκα θεούς, το Δωδεκάθεο.

Τον 8ο αιώνα π.Χ. οι άνθρωποι προσπαθούν να εξηγήσουν πώς γεννήθηκε ο κόσμος – **κοσμογονία**. Αυτό το βρίσκουμε για πρώτη φορά στα ποιήματα του Όμηρου και του Ησίοδου. Σημαντικό επίσης ρόλο είχαν οι ημίθεοι, όπως ο Ηρακλής. Σ' αυτούς προστέθηκαν με το χρόνο και θεότητες από άλλες θρησκείες της Ανατολής.

Η θρησκεία είχε μεγάλη σχέση με την ιδιωτική και τη δημόσια ζωή: με την ταφή των νεκρών, με τα **μαντεία** και με τις δημόσιες λατρείες. Ακόμη και με τις αμέτρητες γιορτές, που μερικές φορές διαρκούσαν μέρες και ήταν μοιρασμένες σε όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Πανελλήνια ιερά και μαντεία

Στην Αρχαϊκή Εποχή τα σημαντικότερα ιερά και μαντεία βρίσκονταν στη **Δήλο**, στη **Δωδώνη**, στους **Δελφούς** και στην **Ολυμπία**. Ορισμένα ιερά ήταν έδρες για τα **κοινά** και για τις **αμφικτιονίες**.

Δήλος (Κυκλάδες): ο δρόμος για το ναό του Απόλλωνα. Δεξιά και αριστερά του δρόμου υπήρχαν μαρμάρινα λιοντάρια. Σήμερα σώζονται πέντε, αλλά πρέπει να υπήρχαν πολύ περισσότερα, 7ος αιώνας π.Χ.

Το Δωδεκάθεο

Δίας (ή Ζευς), Ήρα, Αθηνά, Ποσειδώνας, Άρης, Αφροδίτη, Ήφαιστος, Ερμής, Απόλλωνας, Άρτεμη, Δήμητρα, Εστία. Εκτός από τους δώδεκα θεούς οι Έλληνες λάτρευαν και άλλες θεότητες. Μια σημαντική θεότητα ήταν και ο Διόνυσος.

4.25

Άρης, Αφροδίτη, Άρτεμη και Απόλλωνας. Παράσταση από τη ζωφόρο του Θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς, 525 π.Χ. περίπου. Δελφοί (Στερεά Ελλάδα), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.26

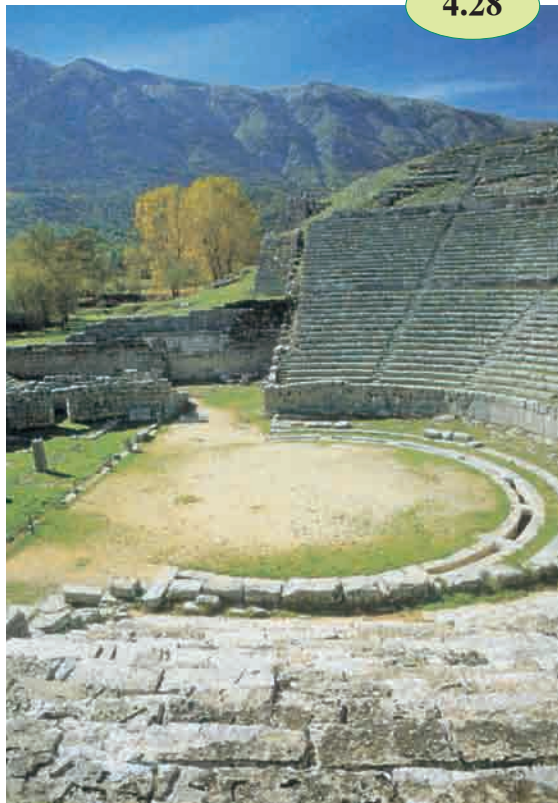

4.27

Δελφοί (Στερεά Ελλάδα). Ο ναός του Απόλλωνα και τμήμα του θεάτρου. Ο ναός είναι χτισμένος ψηλά, στη νότια πλευρά του Παρνασσού, στη Φωκίδα. Στην Αρχαϊκή Εποχή το ιερό είχε μεγάλη σημασία λόγω του μαντείου. Το ιερό ήταν γνωστό και πέρα από τον ελληνικό κόσμο. Στο ιερό έρχονταν από παντού για να μάθουν τα μέλλοντα και ως αμοιβή έφερναν πλούσια δώρα. Οι χρησμοί της Πυθίας καθόριζαν συχνά την πολιτική των πόλεων-κρατών.

4.28

Το θέατρο της Δωδώνης.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ, ΙΕΡΑ ΚΑΙ ΜΑΝΤΕΙΑ

Στην περίοδο αυτή τα ιερά έγιναν ακόμη πιο πολλά. Μερικά από αυτά, όπως είδαμε, έγιναν πανελλήνια. Το ίδιο και οι αγώνες που διοργανώνονταν σε αυτά για να τιμήσουν τους θεούς. Στα πανελλήνια ιερά και μαντεία συναντιούνται όχι μόνο άνθρωποι με διαφορετικές ιδέες και τρόπο ζωής, αλλά και διαφορετικές μορφές τέχνης. Αυτό δείχνουν τα αφιερώματα των πιστών και των πόλεων-κρατών στη θεότητα.

Πύθια

Πού: Δελφοί
Τιμώμενος θεός: Απόλλωνας
Πότε: Κάθε 4 χρόνια

4.29

Ολύμπια

Πού: Ολυμπία
Τιμώμενος θεός: Δίας
Πότε: Κάθε 4 χρόνια

Νεμέα

Πού: Νεμέα
Τιμώμενος θεός: Δίας
Πότε: Κάθε 2 χρόνια

Ίσθμια

Πού: Ίσθμια
Τιμώμενος θεός: Ποσειδώνας
Πότε: Κάθε 2 χρόνια

Πανελλήνιοι αγώνες

Οι αθλητικοί αγώνες οργανώνονταν στην αρχαιότητα κατά τη διάρκεια θρησκευτικών εορτών που τιμούσαν κάποια θεότητα. Οι σημαντικότεροι από αυτούς ήταν τα **Ολύμπια**, τα **Νέμεα**, τα **Πύθια** και τα **Ίσθια**. Όσο κρατούσαν οι αγώνες γίνονταν επίσης μουσικοί και θεατρικοί διαγωνισμοί.

Το να πάρει μέρος κάποιος αθλητής στους αγώνες ήταν πολύ **σπουδαίο γεγονός** για τον ίδιο και την πατρίδα του. Το βραβείο για τη νίκη ήταν συμβολικό: ένα στεφάνι από αγριελιά ή κισσό ή σέλινο. Αυτό που είχε σημασία για τους αθλητές ήταν η εμπειρία της συμμετοχής και η δόξα. Οι αγώνες αυτοί όμως έφερναν πλούτη και αφιερώματα στα ιερά και στις πόλεις-κράτη όπου ανήκαν τα ιερά.

4.30

Οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί, όπως φαίνεται και σε αυτό το ανάγλυφο όπου απεικονίζεται σκηνή πάλης, 6ος αιώνας π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ολυμπιακοί Αγώνες

Οι Ολυμπιακοί ήταν οι παλιότεροι και οι πιο σημαντικοί από όλους τους αγώνες. Ήταν σύμβολο ενότητας και ευκαιρία για συνεργασία ανάμεσα σε όλους τους Έλληνες. Με την **εκεχειρία**, δηλαδή με τη διακοπή των πολέμων όσο διαρκούσαν οι αγώνες, όλες οι ελληνικές πόλεις-κράτη έστελναν αντιπροσώπους στους αγώνες. Αθλητές, ποιητές, πολιτικοί, φιλόσοφοι, απλοί θεατές, φίλοι και εχθροί βρίσκονταν εκείνες τις μέρες στην Ολυμπία και παρακολουθούσαν τις αθλητικές και τις άλλες εκδηλώσεις. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες άρχισαν το 776 π.Χ. Γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια τον Ιούλιο, και σύμφωνα με ορισμένους **κανόνες**.

4.31

Απεικονίσεις αθλητών από αγγεία.

4.32

Αναπαράσταση του ιερού της Ολυμπίας. Τον 5ο αιώνα π.Χ. χτίστηκε ο μεγάλος ναός του Δία, στον οποίο υπήρχε το χρυσελεφάντινο άγαλμα του θεού, έργο του Αθηναίου γλύπτη Φειδία. Σ' όλη τη διάρκεια της Κλασικής, της Ελληνιστικής και της Ρωμαϊκής Εποχής πολλά νέα κτίρια (ναοί, παλαίστρες, γυμναστήρια) προστέθηκαν στο ιερό.

Η νίκη στους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν η μεγαλύτερη επιτυχία και έδινε δόξα στον αθλητή και στην πόλη του, που τον τιμούσε εξαιρετικά. Ορισμένες μάλιστα πόλεις γκρέμιζαν ένα μέρος από τα τείχη τους για να περάσει ο αθλητής. Με αυτό τον τρόπο ήθελαν να δείξουν ότι με τέτοιους πολίτες δε χρειαζόνταν τα τείχη για την ασφάλειά τους.

Ένας αθλητής γινόταν ολυμπιονίκης όχι μόνο επειδή ήταν δυνατός, αλλά και επειδή είχε αρετή. Η αρετή αυτή φαινόταν από τη σκληρή προπόνηση και από τον έντιμο τρόπο που αγωνίστηκε.

4.33

ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

Κοινά και αμφικτιονίες

Στην Αρχαϊκή Εποχή αρχίζουν οι Έλληνες να δημιουργούν συνασπισμούς, που λέγονται κοινά, και αμφικτιονίες, και έχουν θρησκευτικό και πολιτικό χαρακτήρα.

Τα **κοινά** τα οργάνωναν πόλεις-κράτη που πίστευαν ότι κατάγονται από κοινούς προγόνους. Είχαν θρησκευτικό, αλλά κυρίως πολιτικό χαρακτήρα. Μερικά από αυτά τα κοινά ήταν το Κοινό των **Φωκέων**, το Κοινό των **Βοιωτών**, αλλά και τα Κοινά των **Ιώνων** και των **Δωριέων** που βρίσκονταν στη Μικρά Ασία.

Οι **αμφικτιονίες**, όπως και τα κοινά, είχαν θρησκευτικό και πολιτικό χαρακτήρα. Όμως οι πολίτες των πόλεων-κρατών που αποτελούσαν τις αμφικτιονίες δεν κατάγονταν από κοινούς προγόνους. Η σημαντικότερη ήταν η Αμφικτιονία των Δελφών.

Ε. Τέχνες και γράμματα – Οι πόλεις ανταγωνίζονται και συναγωνίζονται

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη είχε πολλές αιτίες, αλλά οι κυριότερες ήταν οικονομικές. Για παράδειγμα, ο ανταγωνισμός Αθήνας - Κορίνθου, Κορίνθου - Κέρκυρας και Αθήνας - Αίγινας είχε σχέση με το εμπόριο. Η πόλη-κράτος που έστελνε τα προϊόντα της σε μια περιοχή μείωνε τις εξαγωγές μιας άλλης πόλης-κράτους στην ίδια περιοχή, αλλά και την πολιτική της δύναμη στο συγκεκριμένο χώρο.

Ο ανταγωνισμός δεν εμπόδισε τις πόλεις-κράτη να δανείζονται στοιχεία η μια από την άλλη. Στην τέχνη ο δανεισμός αυτός οδήγησε σε μια λίγο πολύ κοινή τεχνοτροπία, η οποία χαρακτηρίζει την τέχνη της Αρχαϊκής Εποχής.

Εμπόριο και πήλινα αγγεία

Η Κόρινθος είναι τον 7ο αιώνα π.Χ. η ισχυρότερη εμπορική δύναμη της εποχής. Η Δίορκος έφερνε πολλά κέρδη, με τα οποία έγιναν σημαντικά έργα, όπως ο ναός του Απόλλωνα. Χάρη στις πολλές αποικίες που είχε ιδρύσει, η Κόρινθος μπορούσε να ελέγχει τους θαλάσσιους δρόμους και να πουλάει τα εμπορεύματά της σε Ανατολή και Δύση.

Η ανάπτυξη του εμπορίου ευνόησε τους τεχνίτες της πόλης, όπως τους κεραμείς (αγγειοπλάστες) και τους οπλουργούς, που αναζήτησαν νέες τεχνικές.

4.34

Η Δίορκος ήταν ένας πλακόστρωτος δρόμος που διέσχιζε τον Ισθμό της Κορίνθου στο στενότερο σημείο. Για να περάσει ένα πλοίο από τη μια πλευρά του Ισθμού στην άλλη, το ανέβαζαν πάνω σε μια ξύλινη βάση με ρόδες και το έσερναν με ζώα.

4.35

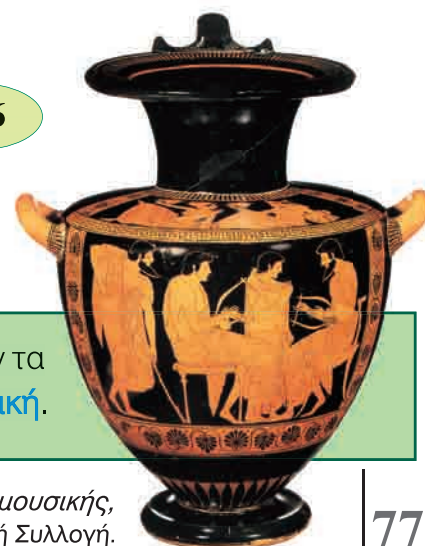

Οι κεραμείς της Κορίνθου βρήκαν μια νέα τεχνική για να διακοσμούν τα αγγεία, τη **μελανόμορφη τεχνική**. Τα μελανόμορφα αγγεία πουλιούνταν σε κάθε άκρη σχεδόν της Μεσογείου.

Μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση γαμήλιας πομπής, 550 π.Χ. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

Η Αθήνα άρχισε αργότερα να ανταγωνίζεται την Κόρινθο. Οι κεραμείς της μιμήθηκαν τη μελανόμορφη τεχνική των Κορινθίων και ζωγράφιζαν σκηνές από την καθημερινή ζωή και από μύθους.

4.36

Στο τέλος του 6ου αιώνα π.Χ. οι Αθηναίοι άρχισαν να διακοσμούν τα αγγεία με μια νέα διακοσμητική τεχνική, **την ερυθρόμορφη τεχνική**.

Ερυθρόμορφη υδρία. Απεικονίζεται μάθημα μουσικής, 510 π.Χ. Μόναχο (Γερμανία), Κρατική Αρχαιολογική Συλλογή.

4.37

Αρύβαλλος (κορινθιακό αγγείο για τη μεταφορά αρωμάτων) με παράσταση κωμαστών (ατόμων που διασκεδάζουν), τέλος 7ου αιώνα π.Χ.

Εκτός από την Κόρινθο και από την Αθήνα, πολλές ακόμη πόλεις-κράτη στην Αρχαϊκή Εποχή **φτιάχνουν ωραία αγγεία**. Οι παραγωγές πολλών περιοχών έχουν ομοιότητες στο σχήμα, την τεχνική και τη διακόσμηση των αγγείων. Παρ' όλα αυτά, οι κεραμείς ή οι ζωγράφοι κάθε περιοχής βάζουν τη δική τους σφραγίδα στα έργα τους.

4.38

Κρατήρας από τη Μεγάλη Ελλάδα με παράσταση πειρατικού πλοίου εναντίον εμπορικού, 650 π.Χ.
Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Καπιτωλίου.

4.39

Οινοχόη (αγγείο για κρασί) «ρυθμού Αιγάγρων», 640–630 π.Χ.
Στη Μίλητο και στις Κλαζομενές, πόλεις-κράτη της δυτικής Μικράς Ασίας, φτιάχνουν μελανόμορφα αγγεία που τα διακοσμούν με αγριοκάτσικα (αιγάγρους). Παρίσι (Γαλλία), Μουσείο του Λούβρου.

Μνημειακή αρχιτεκτονική γνωρίσαμε στη Μεσοποταμία, στην Αίγυπτο, στη μινωική Κρήτη και στις Μυκήνες.

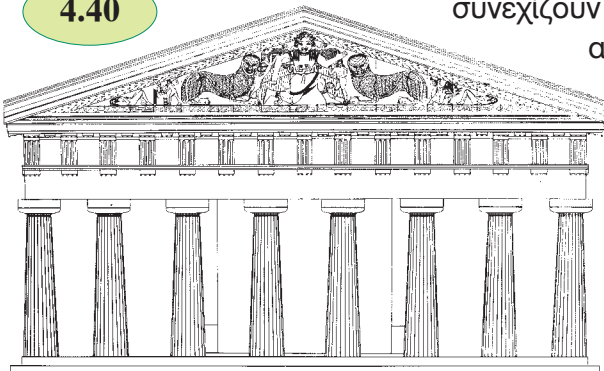
Αρχιτεκτονική

Η μνημειακή αρχιτεκτονική, δηλαδή η κατασκευή μεγαλόπρεπων ναών και δημόσιων κτισμάτων, θα αναπτυχθεί την Αρχαϊκή Εποχή μέσα από την προσπάθεια των πόλεων-κρατών να δείξουν πόσο πλούσιες και ισχυρές ήταν.

Κάθε πόλη-κράτος, ακόμη και στα μικρά νησιά των Κυκλάδων, προσπαθεί να φτιάξει όσο το δυνατόν πιο μεγαλόπρεπους ναούς. Το μάρμαρο και ο πωρόλιθος χρησιμοποιούνται τώρα πιο πολύ.

Οι κύριοι ρυθμοί της αρχαϊκής αρχιτεκτονικής είναι ο **δωρικός** και ο **ιωνικός**. Με τις ανασκαφές έχουμε βρει τα τελευταία 100 χρόνια πολλούς ναούς και αγάλματα, καθώς και αφιερώματα (πήλινα αγγεία, κοσμήματα, όπλα), που οι πιστοί ή ολόκληρη η πόλη-κράτος αφιέρωναν στους θεούς.

4.40

Πρέπει να πούμε ότι η αρχιτεκτονική των σπιτιών δεν αλλάζει. Οι τοίχοι συνεχίζουν να κατασκευάζονται από ακατέργαστες ή σχεδόν ακατέργαστες πέτρες και λάσπη, ενώ σπάνια «ντύνονται» με κάποιο υλικό εσωτερικά ή εξωτερικά. Το μέγεθος των σπιτιών όμως αλλάζει: τώρα είναι μεγαλύτερα και με περισσότερες ανέσεις.

Πολλές πόλεις-κράτη αποκτούν πιο ισχυρά τείχη. Η πόλη-κράτος μεγαλώνει, καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός της. Σε πολλές πόλεις-κράτη στο χώρο συνέλευσης των πολιτών, στην **αγορά**, χτίζονται νέα δημόσια κτίρια. Τέλος, το σύστημα ύδρευσης βελτιώνεται.

Σχεδιαστική αναπαράσταση του ναού της Άρτεμης στην Κέρκυρα. Ο ναός χτίστηκε το 600–575 π.Χ. σε δωρικό ρυθμό.

4.41

Γλυπτική: το μάρμαρο που μιλάει

Γυναικεία και ανδρικά αγάλματα από μάρμαρο, **κούροι και κόρες**, βρέθηκαν στα νεκροταφεία, στους τάφους των πλουσιών και στα ιερά των περισσότερων περιοχών του ελληνικού κόσμου. Πρέπει να πούμε ότι τα αγάλματα αυτά έχουν πολλές ομοιότητες, αλλά διαφέρουν στις λεπτομέρειές τους. Η γλυπτική κάνει τους ναούς να ζωντανέψουν. Ολόκληρες παραστάσεις από τη ζωή και τους αγώνες των θεών και των ηρώων στολίζουν τους ναούς.

Κούρος που βρέθηκε στην Ανάβυσσο της Αττικής, 525 π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ποίηση, επιστήμες και φιλοσοφία

Στη δυτική Μικρά Ασία (Ιωνία) και στα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου οι Έλληνες ήρθαν σε επαφή με άλλους λαούς (Λυδούς, Πέρσες, Αιγύπτιους κ.ά.) και πήραν στοιχεία απ' αυτούς.

Στην Ιωνία εμφανίζεται η **λυρική ποίηση**. Η λυρική ποίηση ονομάστηκε έτσι επειδή ο ποιητής τραγουδούσε τους στίχους του με τη συνοδεία λύρας. Οι λυρικοί ποιητές μιλούν για τον έρωτα, τις χαρές και τις λύπες της ζωής, γράφουν όμως και πατριωτικά ή πολιτικά ποιήματα.

Στη δυτική Μικρά Ασία επίσης οι άνθρωποι αισθάνθηκαν για πρώτη φορά την ανάγκη να γράψουν την ιστορία του τόπου τους, βάζοντας μέσα και πολλούς μύθους. Αυτοί ονομάστηκαν **λογογράφοι** και θεωρούνται οι πρόδρομοι της ιστοριογραφίας. Ο κυριότερος από αυτούς είναι ο Εκκαταίος από τη Μίλητο.

4.42

Κόρη που βρέθηκε στην Ακρόπολη της Αθήνας, 500 π.Χ. Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως.

Οι Έλληνες για πολλούς αιώνες εξηγούσαν τον κόσμο με τους μύθους. Στην Ιωνία, από τον 7ο αιώνα π.Χ. και μετά, σε όσα έμαθαν από τους λαούς της Ανατολής και της Αιγύπτου, προσθέτουν τις δικές τους γνώσεις, που βασίζονται στην παρατήρηση. Σε όλο τον ελληνικό κόσμο, από τη Σικελία μέχρι την Ιωνία, φιλόσοφοι και επιστήμονες, προχωρώντας πέρα από το μύθο και τον κόσμο των θεών, προσπάθησαν να εξηγήσουν τον κόσμο με τη λογική και τις επιστήμες (μαθηματικά, γεωγραφία, αστρονομία και φιλοσοφία).

Παρμενίδης
από την Ελέα

Αναξαγόρας: έζησε
στην Αθήνα

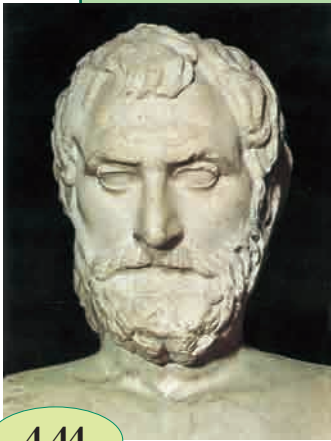
Ηράκλειτος από
την Έφεσο

4.43

Εμπεδοκλής
από τη Σικελία

Θαλής,
Αναξίμανδρος,
Αναξίμενης από
τη Μίλητο

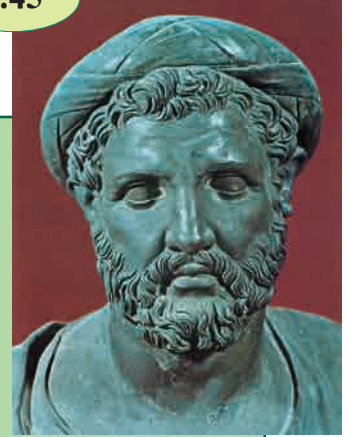

4.44

Ο **Θαλής** ταξίδεψε στην Αίγυπτο και στην Εγγύς Ανατολή και γνώρισε τη σοφία των άλλων λαών. Ασχολήθηκε με την αστρονομία. Αυτό όμως που τον απασχολούσε περισσότερο ήταν να βρει το βασικό στοιχείο από το οποίο φτιάχτηκε ο κόσμος. Σύμφωνα με το Θαλή, η ζωή ξεκίνησε από το **νερό**, επειδή το νερό είναι πάρα πολύ στον κόσμο. Ο Θαλής, παρατηρώντας τη βροχή και τους ανέμους, έλυσε και πρακτικά προβλήματα της ναυσιπλοΐας. Με το Θαλή και τους άλλους φιλοσόφους της Ιωνίας γεννήθηκε η επιστήμη.

Μαρμάρινη προτομή του Θαλή του Μιλήσιου. Ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 4ου αιώνα π.Χ. Βατικανό, Μουσεία Βατικανού.

4.45

Ο **Πυθαγόρας** γεννήθηκε στη Σάμο. Ασχολήθηκε με τη γεωμετρία και τους αριθμούς. Πίστευε ότι ο κόσμος δεν είναι μυθικός, αλλά μπορεί να εξηγηθεί με τα **μαθηματικά** και τη **γεωμετρία**. Οι επιστήμες αυτές στηρίζονται ακόμη και σήμερα στις μελέτες του Πυθαγόρα.

Χάλκινη προτομή του Πυθαγόρα. Ρωμαϊκό αντίγραφο αγάλματος του 5ου αι. π.Χ. Νάπολη (Ιταλία), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.46

Ο **Ηράκλειτος** γεννήθηκε στην Έφεσο. Πίστευε ότι ο κόσμος έχει τους δικούς του νόμους και τη δική του τάξη, τα οποία ονόμαζε Λόγο. Ο Λόγος υπάρχει μέσα σε κάθε ον (άνθρωπο, ζώο, φυτό), σε κάθε φαινόμενο. Επίσης πίστευε ότι τα πράγματα αλλάζουν συνέχεια. Γι' αυτό τα παρομοίαζε με το ποτάμι που συνεχώς κυλάει και ποτέ δε μένει το ίδιο («**τα πάντα ρει**» = όλα αλλάζουν).

Μαρμάρινο άγαλμα του Ηράκλειτου. Ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 4ου αιώνα π.Χ. Ηράκλειο (Κρήτη), Αρχαιολογικό Μουσείο.

ΣΤ. Το Περσικό Βασίλειο και οι σχέσεις του με τους Έλληνες

Η Αρχαϊκή Εποχή τελειώνει όταν το Περσικό Βασίλειο συγκρούεται με ορισμένες ελληνικές πόλεις-κράτη. Οι σχέσεις όμως ανάμεσα σε αυτές και τον Πέρση βασιλιά δεν ήταν πάντα εχθρικές. Μερικές φορές μια πόλη-κράτος ή μια πολιτική παράταξη μέσα σε μια πόλη-κράτος ζήτησε τη βοήθεια του Περσικού Βασιλείου για να νικήσει τους αντιπάλους της. Από την άλλη, το Περσικό Βασίλειο, από τη στιγμή που ιδρύθηκε, προσπαθούσε να εξαπλωθεί και να κατακτήσει ολοένα και περισσότερους λαούς και περιοχές.

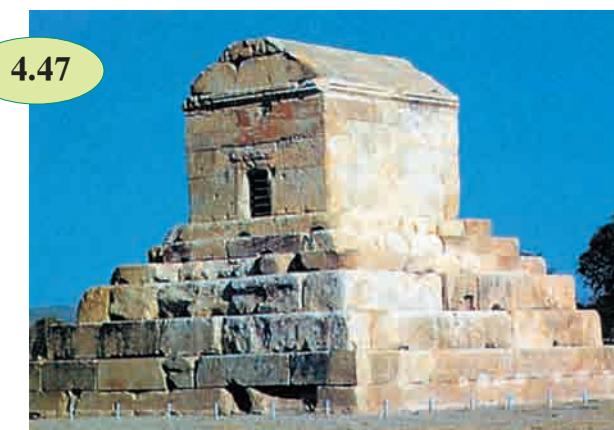
Κύρια πηγή μας για τη σύγκρουση κάποιων ελληνικών πόλεων-κρατών και του Περσικού Βασιλείου στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. είναι το ιστορικό έργο του **Ηρόδοτου**, ο οποίος έζησε τα γεγονότα. Υπάρχουν ακόμη πολλές μεταγενέστερες πληροφορίες. Οι ιστορικοί σήμερα αντλούν πληροφορίες και από **άλλες πηγές**, που δείχνουν τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής. Περσικές πηγές για τα συγκεκριμένα γεγονότα δε σώζονται. Έτσι γνωρίζουμε πώς έγιναν τα πράγματα από την πλευρά των Ελλήνων, όχι όμως και από την πλευρά των Περσών.

Οι Πέρσες και το βασίλειό τους

Οι Μήδοι και οι Πέρσες κατοικούσαν στην περιοχή του σημερινού Ιράν ήδη από τον 9ο αιώνα π.Χ. Το 550 π.Χ. ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος Β΄ ανέτρεψε το βασιλιά των Μήδων και ένωσε Μήδους και Πέρσες σε ένα ισχυρό βασίλειο. Μέσα σε 50 χρόνια περίπου ο Κύρος Β΄ και οι διάδοχοί του, ο Καμβύσης και στη συνέχεια ο Δαρείος Α΄ (522–486 π.Χ.), κατόρθωσαν να σχηματίσουν ένα τεράστιο βασίλειο. Οι Έλληνες συγγραφείς θαύμαζαν το μεγαλείο και τη δύναμη του περσικού κράτους και είχαν δώσει στον Πέρση μονάρχη την ονομασία «Μεγάλος Βασιλιάς».

Στο Περσικό Βασίλειο, αντίθετα με τον τρόπο πολιτικής οργάνωσης των ελληνικών πόλεων-κρατών, όλη η πολιτική και στρατιωτική δύναμη βρισκόταν στα χέρια του βασιλιά. Πρωτεύουσα του κράτους ήταν αρχικά οι Πασαργάδες, αργότερα τα Σούσα και τέλος η Περσέπολη, στο σημερινό Ιράν. Το βασίλειο ήταν χωρισμένο σε μεγάλες επαρχίες, τις σατραπείες, τις οποίες διοικούσαν οι **σατράπες**. Ο κεντρικός έλεγχος αυτού του τεράστιου βασιλείου γινόταν από τη βασιλική γραφειοκρατία, με τη βοήθεια ενός ανεπτυγμένου οδικού δικτύου.

Περσέπολη (Ιράν): ανάγλυφο από την ανατολική σκάλα που οδηγούσε στην αίθουσα ακροάσεων του Δαρείου Α΄; 5ος αιώνας π.Χ. Απεικονίζεται τμήμα από την πομπή των στρατιωτών, των ευγενών και των εκπροσώπων των υποτελών λαών προς το Μεγάλο Βασιλιά. Στο πάνω μέρος οι εκπρόσωποι της Αραχωσίας, στη μέση Βαβυλώνιοι και κάτω Ασσύριοι και Φοίνικες.

4.47
Ο τάφος του Κύρου Β΄ στους Πασαργάδες (Ιράν).

4.48

4.49

Πανοραμική άποψη της Περσέπολης. Στο κέντρο η μεγάλη αίθουσα ακροάσεων του βασιλιά, 5ος αιώνας π.Χ. Οι εργασίες για την οικοδόμησή της άρχισαν επί Δαρείου Α΄ και ολοκληρώθηκαν στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ξέρξη Α΄. Όπως βλέπουμε στη φωτογραφία, οι αίθουσες είχαν πολλούς κίονες (μέχρι 20 μ. ύψος). Υπήρχαν και μνημειακές σκάλες που οδηγούσαν στις εισόδους.

4.50

Η «Πύλη Όλων των Χωρών» ήταν η επίσημη είσοδος του ανακτόρου της Περσέπολης (Ιράν). Οικοδομήθηκε από τον Ξέρξη γύρω στο 475 π.Χ. Σε κάθε πλευρά της εισόδου υπήρχε ένας πέτρινος ταύρος ύψους περίπου 6 μέτρα.

4.51

Το Περσικό Βασίλειο έφτανε από το σημερινό Αφγανιστάν ως τη Βουλγαρία και την περιοχή της Μακεδονίας, και από την Αίγυπτο ως τον Καύκασο.

Από **περσικές επιγραφές** μαθαίνουμε ότι ο Πέρσης βασιλιάς φρόντιζε να παίρνει τους φόρους και ενδιαφερόταν να κρατάει το κράτος ενωμένο.

Οι υποτελείς λαοί, που ζούσαν μέσα στο Περσικό Βασίλειο, έπρεπε να δεχτούν την κυριαρχία του. Αν δεν το έκαναν, είχαν να αντιμετωπίσουν το στρατό του Μεγάλου Βασιλιά. Ο Πέρσης βασιλιάς ήταν εκείνη την εποχή ο πιο ισχυρός βασιλιάς του κόσμου και προσπαθούσε συνέχεια να μεγαλώνει το βασίλειό του.

Η θρησκεία των Περσών ήταν ο **ζωροαστρισμός**. Οι Πέρσες λάτρευαν τον Άχουρα Μάζδα. Η θρησκεία τους είχε επίσης σχέση και με τη μελέτη των άστρων. Οι ιερείς τους έφτιαξαν ένα από τα πρώτα ημερολόγια της ιστορίας.

Οι ελληνικές πόλεις-κράτη στη σφαίρα επιρροής του Περσικού Βασιλείου

Από τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. οι ελληνικές πόλεις-κράτη της Μικράς Ασίας εξαρτώνται από **το Βασίλειο των Λυδών**, στο οποίο πλήρωναν φόρους. Το 547–546 π.Χ. ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος Β΄ κατέκτησε το Βασίλειο των Λυδών. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη της **Ιωνίας** βρέθηκαν στη σφαίρα επιρροής του Περσικού Βασιλείου. Απέναντι στην περσική κυριαρχία οι κάτοικοι της Ιωνίας δεν είχαν όλοι την ίδια στάση. Έτσι, όταν ήρθαν οι Πέρσες, άλλες πόλεις-κράτη παραδόθηκαν αμέσως και άλλες αντιστάθηκαν και καταστράφηκαν. Στη συνέχεια οι κάτοικοι της Ιωνίας δέχτηκαν την περσική κυριαρχία. Ο Κύρος Β΄ εγκατέστησε στις πόλεις-κράτη Έλληνες τυράννους που ακολουθούσαν την πολιτική του Πέρση βασιλιά: πλήρωναν φόρους και ήταν υποχρεωμένοι να στέλνουν εργάτες όπου τους χρειαζόταν η περσική διοίκηση.

Οι Πέρσες βασιλιάδες πάντα ήθελαν να επεκτείνουν το βασίλειό τους προς τη Δύση, πέρα από τις δυτικές ακτές της Μικράς Ασίας. Το 513 π.Χ. ο Δαρείος Α΄ εκστράτευσε ενάντια στους Σκύθες, που κατοικούσαν στις δυτικές και βόρειες ακτές του Εύξεινου Πόντου, αλλά νικήθηκε. Με την εκστρατεία αυτή όμως οι Πέρσες πέρασαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η **Θράκη** –που στις πινακίδες της Περσέπολης εμφανίζεται με το όνομα **Σκούδρα**– έγινε μια από τις επαρχίες του Περσικού Βασιλείου.

4.52

Ανάγλυφο από το Θησαυροφυλάκιο του Δαρείου Α΄ στην Περσέπολη, 5ος αιώνας π.Χ. Τεχεράνη (Ιράν), Αρχαιολογικό Μουσείο. Σκηνή ακρόασης από το Μεγάλο Βασίλειο. Ο Δαρείος Α΄ απεικονίζεται καθισμένος σε θρόνο και πίσω του στέκεται ο διάδοχός του Ξέρξης Α΄. Οι υπόλοιπες μορφές, που απεικονίζονται σε μικρότερο μέγεθος, είναι αξιωματικοί και ακόλουθοι.

Οι Περσικοί Πόλεμοι (492–479 π.Χ.)

Από το 492 π.Χ. μέχρι το 480 π.Χ. έγιναν τρεις εκστρατείες από τον Πέρση βασιλιά, για να κατακτήσει τις πόλεις-κράτη του νότιου ελλαδικού χώρου. Αυτές οι εκστρατείες ονομάστηκαν **Περσικοί Πόλεμοι** ή **Μηδικά** ή **Περσικά**.

Ο Ηρόδοτος λέει ότι οι εκστρατείες έγιναν επειδή ο **Δαρείος Α΄** ήθελε να εκδικηθεί τους Αθηναίους και τους κατοίκους της Ερέτριας, που βοήθησαν τους Ίωνες κατά την **Ιωνική Επανάσταση**. Όμως η πολιτική του Πέρση βασιλιά ήταν να επεκτείνει την εξουσία του. Έτσι οι πόλεις-κράτη του νότιου ελλαδικού χώρου ήταν βασικός του στόχος.

Πρώτη εκστρατεία: Η εκστρατεία του Μαρδόνιου (492 π.Χ.)

Η πρώτη εκστρατεία χρονολογείται το 492 π.Χ. Έγινε με επικεφαλής το στρατηγό Μαρδόνιο, που ήταν γαμπρός του Πέρση βασιλιά Δαρείου Α΄.

Με την εκστρατεία του Μαρδόνιου αρχίζουν οι Περσικοί Πόλεμοι. Η πρώτη αυτή εκστρατεία απέτυχε γιατί ο στόλος καταστράφηκε σε μια θαλασσοταραχή στην περιοχή του Αθω.

Δεύτερη εκστρατεία: Η εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη (490 π.Χ.)

Η δεύτερη εκστρατεία έγινε το 490 π.Χ. με επικεφαλής τους Πέρσες στρατηγούς Δάτη και Αρταφέρνη. Σύμβουλός τους σε αυτή την εκστρατεία ήταν ο γιος του Πεισίστρατου, ο **Ιππίας**. Η δεύτερη εκστρατεία κρίθηκε στη **μάχη του Μαραθώνα**.

Ο στόλος του Πέρση βασιλιά κατέλαβε τις Κυκλάδες και μετά αποβιβάστηκε στην Εύβοια. Εκεί έκαψε την Ερέτρια και υποδούλωσε τους κατοίκους της. Στη συνέχεια αποβιβάστηκε στην πεδιάδα του Μαραθώνα. Στη μάχη που έγινε στο Μαραθώνα ο στρατός του Πέρση βασιλιά νικήθηκε από τους Αθηναίους και τους Πλαταιείς (οι Πλαταιείς ήταν πόλη-κράτος στη Βοιωτία).

Έλληνας πολεμιστής μάχεται με πολεμιστή του Πέρση βασιλιά. Ερυθρόμορφος αμφορέας του 5ου αιώνα π.Χ. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

4.55

4.56

4.57

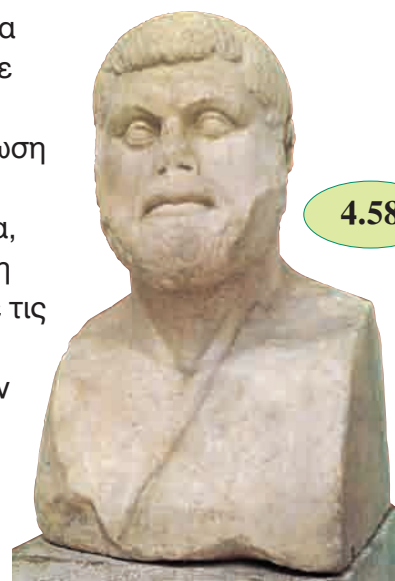
Χάλκινο κράνος ανατολικού τύπου από το Μαραθώνα, 5ος αιώνας π.Χ. Ολυμπία (Πελοπόννησος), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ο τύμβος των Αθηναίων στο Μαραθώνα. Οι Αθηναίοι έθαψαν τους νεκρούς τους σε ομαδικό τάφο στο Μαραθώνα. Στο χώρο της ταφής χαράχτηκαν οι στίχοι: «Οι Αθηναίοι πολεμώντας για όλους τους Έλληνες στο Μαραθώνα, συντρίψανε τη δύναμη των χρυσοφορεμένων Μήδων».

Οι Αθηναίοι αποκτούν ναυτική δύναμη

Ο Αθηναίος **Θεμιστοκλής** προερχόταν από αριστοκρατική οικογένεια και ανήκε στην τάξη των πεντακοσιομέδων. Το 493 π.Χ. εκλέχτηκε πρώτη φορά Άρχοντας. Η πολιτική του είχε στόχο τη δημιουργία ισχυρού στόλου, για να είναι η Αθήνα προετοιμασμένη στην περίπτωση μιας νέας εκστρατείας του Πέρση βασιλιά. Έτσι, όταν το 483 π.Χ. βρέθηκε κι άλλο ασήμι στα ορυχεία του Λαυρίου έξω από την Αθήνα, ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους, αντί να μοιραστούν τα κέρδη από το ασήμι, να φτιάξουν με αυτά πολεμικά πλοία, τις τριήρεις. Με τις τριήρεις οι Αθηναίοι θα μπορούσαν όχι μόνο να αντιμετωπίσουν τον Πέρση βασιλιά αλλά και να νικήσουν τους στόλους άλλων ελληνικών πόλεων-κρατών, αλλά και των Φοινίκων, που τους ανταγωνίζονταν στη Μεσόγειο. Έτσι η Αθήνα θα μπορούσε να γίνει μεγάλη ναυτική δύναμη. Τις τριήρεις αυτές χρησιμοποίησαν οι Αθηναίοι στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

4.58

Μαρμάρινη προτομή του Θεμιστοκλή. Ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 5ου αιώνα π.Χ. Όσπια (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

4.59

Εικονίζεται αθηναϊκό πολεμικό πλοίο. Τα πλοία διέθεταν πανιά, αλλά ανέπτυσαν ταχύτητα κυρίως με κωπηλασία. Το βασικό όπλο αυτών των πλοίων ήταν το έμβολο, που τοποθετούσαν στην πλώρη. Μελανόμορφο αγγείο του τέλους του 6ου αιώνα π.Χ. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

Τρίτη εκστρατεία: Η εκστρατεία του Ξέρξη (480–479 π.Χ.)

Η τρίτη εκστρατεία έγινε το 480–479 π.Χ. Επικεφαλής του περσικού στρατού ήταν ο ίδιος ο βασιλιάς, ο Ξέρξης. Ο τεράστιος στρατός πέρασε από τον Ελλήσποντο και διέσχισε όλη τη Θράκη, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία χωρίς αντίσταση. Οι περισσότερες όμως πόλεις-κράτη του νότιου ελλαδικού χώρου αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν το στρατό του Πέρση βασιλιά, αν και ο στρατός τους ήταν πολύ μικρότερος.

1. Η πρώτη αντίσταση που συνάντησε στην εκστρατεία του ο Ξέρξης ήταν στη θάλασσα. Στο ακρωτήριο **Αρτεμίσιο** της βόρειας Εύβοιας (**480 π.Χ.**), ο στόλος του Πέρση βασιλιά αντιμετώπισε τα πλοία των πόλεων-κρατών που είχαν αποφασίσει να αντισταθούν. Κανένας όμως δε βγήκε νικητής από αυτή τη ναυμαχία.

2. Στην ξηρά, η πρώτη **μάχη** έγινε στις **Θερμοπύλες** (**480 π.Χ.**). Τα ελληνικά στρατεύματα αντιστάθηκαν γενναία, αλλά ο στρατός του Πέρση βασιλιά κατάφερε να τα περικυκλώσει και να νικήσει.

3. Η **ναυμαχία** που έγινε στη **Σαλαμίνα** (**480 π.Χ.**) έκρινε το νικητή. Ο στρατός του Πέρση βασιλιά μετά τις Θερμοπύλες έφτασε στην Αθήνα και την έκαψε. Οι Αθηναίοι όμως είχαν φύγει. Ο ηγέτης των Αθηναίων **Θεμιστοκλής** είχε πείσει τους περισσότερους να πολεμήσουν στη θάλασσα. Οι δύο αντίπαλοι στόλοι συγκρούστηκαν στο θαλάσσιο στενό ανάμεσα στη Σαλαμίνα και στην Αττική. Το μεγαλύτερο τμήμα του στόλου του Πέρση βασιλιά καταστράφηκε. Ο Ξέρξης αποχώρησε αφήνοντας πίσω το Μαρδόνιο μ' ένα μεγάλο μέρος του στρατού του.

4.60

5. Το 479 π.Χ., αμέσως μετά τη μάχη των Πλαταιών, το ναυτικό των σύμμαχων ελληνικών πόλεων-κρατών επιτέθηκε στο στόλο του Πέρση βασιλιά. Στη **χερσόνησο της Μυκάλης**, στη Μικρά Ασία, το ίδιο ναυτικό έκανε τους Πέρσες να υποχωρήσουν και έκαψε τα περσικά πλοία.

4. Η τελική **μάχη** ανάμεσα σε πόλεις-κράτη του νότιου ελλαδικού χώρου και στον περσικό στρατό έγινε το **479 π.Χ.** στην πεδιάδα των **Πλαταιών**, στη Βοιωτία. Ο Μαρδόνιος πέρασε το χειμώνα στη Θεσσαλία. Μόλις έφτασε η άνοιξη ξεκίνησε για το Νότο. Στη μάχη νίκησαν οι σύμμαχες ελληνικές πόλεις-κράτη.

Μετά τη σύγκρουση

Μετά τη σύγκρουση και τη νίκη τα πράγματα άλλαξαν. Η συνεργασία με το Περσικό Βασίλειο θεωρήθηκε πια προδοσία. Η κατηγορία για μηδισμό ήταν αρκετή για να ξεκινήσει ένας πόλεμος ανάμεσα σε πόλεις-κράτη ή αφορμή για να εξοριστούν κάποιοι πολιτικοί αντίπαλοι.

Από τους συγγραφείς που αναφέρονται στα Περσικά, βλέπουμε ότι οι νίκες ενάντια στο Περσικό Βασίλειο δημιούργησαν μεγάλη αυτοπεποίθηση στις ελληνικές πόλεις-κράτη και ένα αίσθημα ενότητας και υπεροχής απέναντι στους άλλους λαούς.

Μηδισμός
Από το ρήμα
μηδίζω: πηγαίνω
με τους Μήδους
(Πέρσες).